

HOMO FABER

MAKS FRIS[✓]

Prevela s nemačkog
Olga Trebičnik

Laguna

Naslov originala

Max Frisch
HOMO FABER

Copyright © Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main 1957
Translation Copyright © 2010 za srpsko izdanje, LAGUNA

HOMO FABER

SADRŽAJ

<i>Maks Friš</i> HOMO FABER	9
<i>Spomenka Krajčević</i> MAKS FRIŠ I ISPROBAVANJE PRIČA.	235

PRVA STANICA

Polećemo sa La Gardije, Njujork, sa tročasovnim zakašnjenjem zbog mećave. Naš avion je superkonstelejšn, kao i obično na toj liniji. Odmah se nameštam za spavanje, jer je noć. Napolju na pisti čekamo još daljih četrdeset minuta; pred reflektorima sneg, pršić, nad pistom vihor; nervozan sam, ne mogu da zaspim, ali ne zbog novina koje nam je podelila stjuardesa – „Prvi snimci na svetu najveće avionske nesreće u Nevadi“, tu vest pročitao sam još u podne – već zbog vibriranja aviona koji stoji sa upaljenim motorima; a povrh toga i mladi Namac pored mene; odmah mi je pao u oči; ne znam zašto, ali je padao u oči i kad je skidao kaput, i kad je sedao i nameštao bugove na pantalonama, i kad uopšte ništa nije radio već jednostavno čekao, kao i mi ostali, da poletimo ili pak mirno sedeo na svom sedištu, onako plavokos i ružičasta tena, čovek koji mi se odmah predstavio, još pre no što sam stigao da se vežem. Nisam čuo njegovo ime, jer su motori tutnjali, jedan za drugim pod punim gasom.

Mrtav sam umoran.

Iva mi je brbljala puna tri sata, dok smo čekali na zakasneli avion, premda je dobro znala da sam načelno protiv braka.

Srećan sam što sam sâm.

Konačno krećem.

Još nikad nisam doživeo start pri takvoj vejavici; trap našeg aviona tek što se odlepio od bele piste, a već se žuti svetlosni signali na aerodromu više ne vide, ni tračak, pa kasnije ni svetla Menhetna, tako veje. Vidim jedino zeleni žmigavac na krilu koje se snažno ljulja, povremeno i podrhtava; na mahove se u magli gubi i to zeleno svetlo, pa se čovek oseća kao slepac.

Pušenje dozvoljeno.

Dolazi iz Diseldorfa, taj moj saputnik, a nije baš ni tako mlad, negde oko tridesetih, u svakom slučaju mlađi od mene; putuje, kako me je odmah obavestio, u Gvatemalu, poslovno, ako sam ga dobro razumeo.

Udari vetra su prilično jaki.

Nudi me cigaretom, taj moj sused, ali ja uzimam svoju, iako i nisam imao nameru da pušim; zahvaljujem mu i ponovo uzimam novine, ne osećam ni najmanju potrebu za poznanstvom. Neučtiv sam, može biti. Protekla sedmica mi je bila veoma naporna, nijedan jedini dan bez sednice, želim mir, a ljudi zamaraju. Malo kasnije vadim akte iz tašne da radim; ali su, nažalost, baš počeli da serviraju vreli buljon i Nemac se (kad sam mu na njegov loš engleski odgovorio na nemačkom, odmah je primetio da sam Švajcarac) više ne da zaustaviti. Govori o vremenu, odnosno o radaru, u šta se slabo razume; na to odmah prelazi, kao što to biva posle Drugog svetskog rata, na evropsko bratstvo. Jedva mu odgovaram. Čim smo posrkali buljon, okrećem se prema prozoru, iako se napolju nije videlo ništa sem zelenog žmigavca na našem

vlažnom krilu; s vremena na vreme uobičajena kiša varnica, crveno žarenje u haubi motora. Još se penjemo.

Uskoro sam zadremao.

Udarci vetra su popustili.

Ne znam zašto mi ide na živce, kao da sam već negde video to lice, jedno izrazito nemačko lice. Upinjem se zatvorenih očiju, ali uzalud. Pokušavam da zaboravim to ružičasto lice, što mi je i uspelo, pa sam, onako premoren, odspavao nekih šest sati – ali čim sam se probudio, ponovo mi je išao na živce.

Doručkuje.

Pravim se da još spavam.

Nalazimo se (video sam desnim okom) negde iznad Misisipija, letimo na velikoj visini i savršeno mirno, elise blistaju na jutarnjem suncu, uobičajene ploče, vidiš njih i kroz njih, isto tako blistaju krila, ukočena u praznom prostoru, nema ljuljanja, lebdimo nepomično na nebu bez oblaka, let kao stotine drugih pre toga, motori funkcionišu besprekorno.

– Dobro jutro! – kaže.

Otpozdravljam.

– Dobro spavali? – pita.

Raspoznajem rukavce Misisipija iako su pod maglom; gore je sunčev sjaj, sve je kao od mesinga ili bronzne; još je rano, ruta mi je poznata, zatvaram oči, hoću još da spavam.

Čita džepnu knjigu, rororo*.

Nema smisla da žmurim kad sam jednostavno budan, a moj me sused ipak angažuje, vidim ga takoreći zatvorenih očiju. Poručujem doručak... Kao što sam očekivao, on je sad prvi put u Americi, ali zato sa već formiranim sudovima,

* Skraćenica za izdavačku kuću *Rowohlt* (*Rovolt*). [Prim. ur.]

pri čemu ipak mora štošta da prizna (Amerikance smatra uglavnom nekulturnim), na primer, prijaznost većine Amerikanaca prema Nemcima.

Ne protivrečim mu.

Nijedan Nemač, veli, ne želi ponovno naoružanje, ali Rusi primoravaju Ameriku na to, tragično zapravo, međutim, ja kao Švajcarac (Švicar, kako me s uživanjem naziva) ne mogu sve to da shvatim, jer nikad nisam bio na Kavkazu, a on je bio na Kavkazu, pa poznaje Ivana koga možeš opametiti jedino oružjem. Još kako poznaje Ivana! Ponavlja to nekoliko puta. Jedino ga oružjem možeš opametiti, kaže, jer sve drugo ne čini nikakav utisak na njega, tog Ivana.

Ljuštim jabuku.

Podela na više i niže rase, kako je to zamišljao siromah Hitler, naravno da je glupost; ali Azijati ostaju Azijati.

Pojeo sam jabuku.

Vadim iz torbe električni aparat za brijanje da bih se obrijao, odnosno da bih četvrt sata bio sam; ne volim Nemce, iako je Joahim, moj prijatelj, bio Nemač... U toaletu razmišljam o tome da se preselim na drugo mesto, jednostavno nemam volju da tog gospodina bliže upoznam, a do Meksiko Siti, gde će da presedne, ima još najmanje četiri sata. Rešio sam da se premestim; bilo je još slobodnih sedišta. Kad sam se vratio u kabinu, obrijan, tako da sam se osećao slobodnijim, sigurnijim – ne podnosim da budem neobrijan – eto, on je bio slobodan da pokupi moje akte sa patosa da ne bi ko gazio po njima, i predaje mi ih, sušta učtivost. Strpao sam akte u torbu, ali sam mu se pri tom izgleda suviše srdačno zahvalio, jer je to odmah iskoristio za dalja pitanja.

Da li radim za UNESKO?

Osećam želudac – u poslednje vreme sve češće, ne jako, ne bolno, tek toliko da znam da ga imam, glup osećaj. Možda sam zbog toga tako nepodnošljiv. Seo sam na staro mesto i, da ne bih bio nepodnošljiv, počeo sam da pričam o svom radu, „tehničkoj pomoći nerazvijenim zemljama“, a o tome mogu da pričam dok mislim na sasvim desete stvari. Ne znam ni šta sam mislio. Čini se da je UNESKO napravio utisak na njega kao, uostalom, sve internacionalno, jer više ne postupa sa mnom kao sa Švicarom, već me sluša kao da sam bogzna kakav autoritet, maltene sa strahopoštovanjem, zainteresovan do poniznosti, pa ipak nije prestao da mi ide na nerve.

Bio sam srećan kad smo se spustili.

U trenutku kad smo izašli iz aviona i rastali se pred carinom, setio sam se na šta sam sve vreme mislio: njegovo lice (ružičasto i bucmosto, kakvo Joahimovo nikad nije bilo) ipak me je podsetilo na Joahima.

Ponovo sam na to zaboravio.

To je bilo u Hjustonu, Teksas.

Posle carine, posle uobičajene gnjavaže oko moje kame-re sa kojom sam obišao pola sveta, odlazim u bife da nešto popijem, kad tamo, moj ti čovek iz Diseldorfa već sedi za šankom i čuva praznu stolicu – verovatno za mene! – i zato silazim pravo u toalet, gde perem ruke, jer nemam šta drugo da radim.

Zadržavanje: dvadeset minuta.

Moje lice u ogledalu, dok minutima perem ruke i potom ih sušim, belo kao kreč, odnosno sivo i žučkasto sa ljubičastim žilicama, jezivo kao u mrtvaca. Pretpostavljam da je to zbog neonskog svetla, sušim ruke koje su isto tako žučkaste

i ljubičaste, potom uobičajeni mikrofon koji opslužuje sve prostorije, pa tako i suteran: „Pažnja, pažnja!“ Ne znam šta mi je. Ruke mi se znoje; iako je u ovom toaletu dosta hladno, napolju je vrućina. Znam samo toliko – kad sam došao sebi, kraj mene je čučala debela Crnkinja, čistačica koju ranije nisam bio primetio, sad pak u najvećoj blizini, vidim joj ogromna usta sa crnim usnama i ružičaste desni, čujem gromki zvučnik dok još puzim na sve četiri:

„Avion je spreman za poletanje.“

Dvaput:

„Avion je spreman za poletanje.“

Poznata su mi ta objavljivanja preko zvučnika:

„Molimo putnike za Meksiko – Gvatemalu – Panamu“, između toga buka motora, „da izvole na izlaz“, buka motora, „broj pet, hvala“.

Dižem se.

Crnkinja još jednako čuči.

Zaklinjem se da nikad više neću pušiti, pokušavam da podmetnem lice pod slavinu, ali ne mogu zbog šolje; imao sam napad znojenja, ništa više, napad znojenja sa nesvesticom.

„Pažnja, pažnja!“

Već mi je bolje.

„Putnik Faber, putnik Faber!“

To sam ja.

„Molimo da se javite na šalter za informacije.“

Čujem, kvasim lice u javnom lavabou, nadam se da će odleteti bez mene, voda je jedva hladnija od moga znoja, ne shvatam zašto se Crnkinja grohoće – od silnog smeha grudi joj se tresu kao puding, njena ogromna usta, njena krecava kosa, njene bele i crne oči, afrički snimak u prvom planu:

„Avion je spreman za poletanje.“ Brišem lice maramicom dok Crnkinja barata oko mojih pantalona. Čak se i češljam samo da dobijem u vremenu, mikrofon daje obaveštenje za obaveštenjem, dolaske, odlaske, pa ponovo:

„Putnik Faber, putnik Faber!“

Neće da primi novac, drago joj je (*pleasure*), kaže, što sam ostao živ, što je Bog uslišio njenu molitvu, jednostavno joj ostavljam novčanicu, ali ona ide za mnom čak do stepenica, dalje kao Crnkinja ne sme, i gura mi novčanicu u ruku.

Bife je prazan.

Penjem se na stolicu, palim cigaretu, gledam kako barman baca uobičajenu maslinku u hladnu čašu, pa je potom preliava, uobičajen pokret: palcem drži cediljku pred srebrnim mikserom, kako nijedna ledena kockica ne bi bućnula u čašu, ostavljam novčanicu; ispred bifea rulja, superkonstelejšn napolju na pisti za start. Bez mene! Pijem martini-draj kad je ponovo zakreštao mikrofon: „Pažnja, pažnja!“ Neko vreme se ne čuje ništa, napolju upravo trešte motori superkonstelejšna koji startuje i uz uobičajenu tutnjavu preleće iznad nas, na to ponovo:

„Putnik Faber, putnik Faber!“

Ko može znati da sam to baš ja, ubeđujem sebe da neće moći još dugo da me čekaju. Odlazim na terasu da gledam naš avion. Čini se da je spreman za poletanje; *Šelovih* tankera više nema, ali elise još ne rade. Odahnuo sam kad sam video gomilu naših putnika kako idu preko praznog prostora, sa mojim čovekom iz Diseldorfa na čelu. Čekam da prorade elise, zvučnik odjekuje i krešti čak i ovde:

„Molimo da se javite na šalter za informacije!“

Ali sad ne zbog mene.

„Mis Šerbon, mister i misis Rozental.“

Čekam i čekam, no četiri propelerska krsta ostaju jednostavno ukočena, teško podnosim čekanje na moju osobu, zato ponovo silazim u suteran, gde se skrivam iza zabravljanih vrata klozeta, uto ponovo:

„Putnik Faber, putnik Faber!“

To je sad ženski glas, ponovo se znojim i moram da sednem da ne bih dobio vrtoglavicu, mogu da mi vide noge.

„Naš poslednji poziv.“

Dva puta: „Naš poslednji poziv“.

Ne znam zašto se uopšte krijem. Sramota me je; inače nemam običaj da budem poslednji. Ostajem u svom skrovištu dok ne utvrdim da je mikrofon digao ruke od mene, najmanje deset minuta. Jednostavno mi se ne leti dalje. Čekam iza zabravljanih vrata i slušam tutnjavu jednog aviona koji uzleće – superkonstelejšn, poznajem ga po zvuku! Potom trljam lice da zbog bledila ne bih pao u oči, izlazim iz klozeta kao bilo ko drugi, zviždućem, šetkam po holu i kupujem novine, nemam pojma šta ću da radim u tom Hjustonu, Teksas. Čudno, odjedanput je moglo bez mene! Prisluhnem kad god odjekne zvučnik. Onda odlazim, tek da nešto radim, u *Vestern Union*: da predam telegram u vezi sa svojim prtljagom koji bez mene leti u Meksiko, zatim telegram za Karakas da odgode našu montažu za dvadeset četiri časa, zatim telegram za Njujork, i tek što sam gurnuo naliv-pero natrag u džep, kad me je naša stjuardesa, sa uobičajenim spiskom u ruci, uhvatila za lakat:

– Ah, tu ste!

Zanemio sam.

– Kasnimo, gospodine Faber, kasnimo!

Idem za njom napolje prema našem superkonstelejšnu, sa izlišnim telegramima u ruci, sa svakojakim nimalo uverljivim izgovorima; hodam kao čovek koga vode iz zatvora u sud – pogleda prikovana za tle, odnosno stepenice, koje su otkačili i odgurali čim sam stupio u avion.

– Oprostite! – kažem – molim vas, oprostite.

Putnici, svi već vezani, okreću glave, ništa ne govore, a moj čovek iz Diseldorfa, na koga sam već sasvim zaboravio, odmah mi ustupa mesto kraj prozora, do krajnosti zabrinut: Šta mi se to desilo? Kažem da mi je sat stao, i navijam sat.

Poletanje kao obično.

To što mi sad priča moj saputnik prilično je interesantno; uopšte, sad kad me stomak više ne boli, došao mi je nekako simpatičniji; priznaje da nemačke cigare još nisu dostigle svetsku klasu, a uslov za dobru cigaru je, veli, dobar duvan.

Razvija geografsku kartu.

Plantaža, koju njegova firma hoće da unapredi. Leži, kako mi se čini, nakraj sveta, na državnoj teritoriji Gvatemale, iz Floresa se do nje stiže samo konjem, dok se iz Palenke (državna teritorija Meksika) može bez daljeg džipom; kroz tu džunglu se probio, tvrdi on, čak i neš.

On sad prvi put leti onamo.

Žitelji: Indijanci.

Interesuje ga zato što se i ja bavim uključivanjem nerazvijenih područja u privredu; slažemo se da se moraju izgraditi putevi, možda čak i neki mali aerodrom, sve je samo pitanje saobraćajnih veza, ukrcavanja na brod u Puerto Barriosu. Po meni, smeo poduhvat, ali ne nerazuman, možda je tu ipak budućnost nemačke cigare.

Savija kartu.

Želim mu sreću.

Na njegovoj se karti (1:500.000) ionako ništa ne vidi. Ničija zemlja, bela, dve plave linije između zelenih državnih granica, reke, jedini nazivi (crveni, mogu se pročitati samo lupom) označavaju ruševine Maja.

Želim mu sreću.

Jedan njegov brat, koji već nekoliko meseci živi tamo, očito ima problema sa klimom, mogu da zamislim, nizija, tropska vlaga za kišnih perioda, okomito sunce.

Time je naš razgovor završen.

Pušim i gledam kroz prozor: ispod nas plavi Meksički zaliv, sami sićušni oblaci i njihove zelenkaste senke na ljubičastom moru, igra boja kao obično, to sam već mnogo puta snimao – žmurim da bar malo nadoknadim san koji mi je otela Iva; naš let je savršeno miran, moj sused takođe.

Čita roman.

Ja ništa ne dajem na romane, kao ni na snove. Mislim da sam sanjao Ivu, u svakom slučaju nimalo prijatno, kao da je bilo u nekoj kockarnici u Las Vegasu (gde nikad u životu nisam bio); gužva, uz to mikrofoni koji neprestano izvikuju moje ime, kaos od plavih, crvenih i žutih automata, gde se može dobiti novac, lutrija, a ja kao čekam sa samim golim golcatim ženama da se razvedem (a u stvari nisam ni oženjen), nekako se tu našao i profesor O., moj uvaženi predavač na Federalnoj politehničkoj visokoj školi, inače užasno sentimentaln, stalno je plakao premda je matematičar, odnosno profesor elektrodinamike; bilo je stravično, ali najgluplje od svega: oženjen sam čovekom iz Diseldorfa!... Hoću da protestujem, ali usta mogu da otvorim samo ako ih pokrijem dlanom, jer su mi upravo ispali svi zubi, svi su mi kao kamenčići u ustima.

Čim sam se probudio, odmah sam video šta je.

Ispod nas pučina.

Levi motor u kvaru; jedna elisa ukočena kao krstača na vedrom nebu – to je sve.

Ispod nas, kao što rekoh, Meksički zaliv.

Naša stjuardesa, devojka od dvadeset godina, još dete bar po izgledu, uhvatila me za levo rame da me probudi, ali sam sve znao još pre no što mi je objasnila, jer mi je pružila zelenu vestu za plivanje; moj saputnik je upravo zakopčavao svoju vestu, smešan kao prilikom vežbi za uzbune te vrste.

Letimo na visini od najmanje dve hiljade metara.

Zubi mi, naravno, nisu ispali, čak ni onaj veštački, četvrti gore desno; odmah mi je lakše, naprosto sam srećan.

U hodniku, sprema, kapetan:

„Nema opasnosti!“

Samo mera predostrožnosti, naš avion može da leti i sa dva motora, nalazimo se osam i po milja od meksikanske obale, kurs Tampiko, molimo putnike da sačuvaju prisebnost i da zasad ne puše.

„Hvala.“

Svi sede kao u crkvi, sa zelenim vestama oko grudi; jezikom kontrolišem da mi se ne klima koji zub, sve ostalo me nimalo ne uzbuđuje.

Vreme: 10 časova 25 minuta.

Da nismo imali zakašnjenje zbog mećave u severnim državama, sad bismo već bili u Meksiko Sitiju. Kažem to svom čoveku iz Diseldorfa – tek da nešto kažem. Mrzim ozbiljnost.

Nema odgovora.

Pitam ga koliko je tačno sati.

Nema odgovora.

Motori, ostala tri, rade besprekorno, ne oseća se da je jedan otkazao, vidim da se držimo na istoj visini, potom obala u magli, neka vrsta lagune, iza toga močvare. Ali od Tampika se ne vidi još ništa. Tampiko znam odranije, od trovanja ribom koje neću zaboraviti dok sam živ.

– Tampiko je najprljaviji grad na svetu – kažem – naftno pristanište, videćete, ili smrdi na naftu, ili na ribu.

Prtlja nešto oko svoje veste za plivanje.

– Ozbiljno vam savetujem – kažem – da ne jedete ribu, dragi gospodine, nipošto.

Pokušava da se osmehne.

– Domoroci su, naravno, imuni – kažem – ali mi...

Klima glavom, ali ne sluša. Držim čitava predavanja, čini mi se, o amebama, odnosno o hotelima u Tampiku. Čim primetim da me ne sluša, taj moj čovek iz Diseldorfa, cimam ga za rukav, što inače nije moj običaj, naprotiv, ja baš mrzim tu maniju da ljudi jedan drugoga hvataju za rukav. Ali šta mogu, inače me neće slušati. Razvezao sam čitavu priču o tom svom neprijatnom trovanju ribom u Tampiku, 1951, dakle pre šest godina. U međuvremenu mi uopšte nismo leteli duž obale, kako se pokazalo, već smo okrenuli prema unutrašnjosti. Dakle, ne u Tampiko! Nemam reči, hoću da se raspitam kod stjuardese.

Pušenje ponovo dozvoljeno!

Možda je aerodrom u Tampiku suviše mali za naš superkonstelejšn (tada je to bio DC-4) ili su pak primili nalog da uprkos kvaru na motoru produže za Meksiko Siti, što mi je zbog Istočne Sijera Madre koja je još pred nama, potpuno neshvatljivo. Naša stjuardesa – uhvatio sam je za lakat, što

inače, kao što rekoh, nije moj običaj – nema vremena za obaveštenja, zove je kapetan.

Zaista se penjemo.

Pokušavam da mislim na Ivu.

Penjemo se.

Ispod nas još uvek močvare, plitke i mutne, između njih jezičci kopna, pesak, močvare delom zelene, pa potom ponovo crvenkaste, crvene kao ruž za usne, što ne umem sebi da objasnim, zapravo, nikakve močvare već lagune, i tamo gde se odražava sunce, svetluca kao lamete*, odnosno kao staniol, u svakom slučaju metalno, pa opet nebeskoplavo i vodeno (kao Ivine oči) sa žutim dubinama, mrlje kao lila mastilo, tamno, verovatno podvodno rastinje, pa odjednom neko ušće, smeđe kao američka bela kafa, odvratno, miljama u kvadrat ništa sem laguna. I čovek iz Diseldorfa ima utisak da se penjemo.

Ljudi ponovo pričaju.

Jedne poštene geografske karte kakvu nudi *Swiss-air* ovde nema, nervozan sam jedino zbog one idiotske informacije: kurs prema Tampiku, dok avion leti prema unutrašnjosti – penje se, kako rekoh, sa tri motora; posmatram tri titrave ploče koje kao da zapinju, što je optička varka, crno trzanje kao obično. Nema razloga da se uzbuđujem, smešan je samo prizor: ukočena krstača elise pri punom letu.

Žao mi je naše stjuardese.

Mora da ide od reda do reda, nasmešena kao reklama, i da svakog pita da li se dobro oseća u svojoj vesti; čim napravimo kakvu šalu, njen smešak nestaje.

– Možemo li u planinama da plivamo? – pitam je.

Naredba je naredba.

* Vrsta materijala. [Prim. ur.]

Držim je za ruku, odnosno za zapešće, tu mladu osobu koja bi mi mogla biti kći; kažem joj (naravno, u šali!), podignuta prsta, da me je ona naterala na ovaj let, jeste, niko drugi do ona – a ona meni:

– Nema opasnosti, gospodine, ni najmanje opasnosti. Spustićemo se u Meksiko Siti za jedno sat i dvadeset minuta.

To kaže svakome.

Puštam joj ruku da može ponovo da se smeška i obavlja svoj posao, da kontroliše da li je svako vezan. Odmah potom dobija nalog da servira užinu, iako još nije vreme za užinu... Sva sreća što imamo lepo vreme i nad kopnom, skoro bez oblaka, ali zato su tu udari vetra, kao obično pre planina, normalna termika, tako da naš avion propada, ljulja se, dok ponovo ne uspostavi ravnotežu i počne da se penje da bi iznova propao ljuljajući krilima; minutima letimo savršeno mirno, zatim ponovo udar tako da krila poskoče, pa opet zanošenje dok se avion ne sredi i počne da se penje kao da je sve u najboljem redu, a onda ponovo propadanje – kao obično kod jakih vazdušnih struja.

U daljini plave planine.

Istočna Sijera Madre.

Ispod nas crvena pustinja.

Kad je uskoro potom – upravo smo dobili užinu, moj čovek iz Diseldorfa i ja, uobičajeni voćni sok i snežnobeli sendvič sa zelenom salatom – naprasno otkazao i drugi motor, nastala je dakako panika, neizbežna uprkos užine na kolenima. Neko je kriknuo.

Od tog časa nadalje sve se odvija veoma brzo.

Očito se boje da ne otkazu i ostali motori, pa se odlučuju na prinudno sletanje. Bilo kako bilo, mi se spuštamo,

mikrofon pucketa i krči, pa se od uputstava koja nam daju ne razume ništa.

Moja prva brigada: šta sa užinom?

Spuštamo se, premda bi dva motora, kako su nam rekli, bila dovoljna, nepomičan par gumenih točkova u vazduhu, kao obično pred sletanje, i ja svoju užinu stavljam jednostavno na patos hodnika, a pri tom se nalazimo još najmanje pet stotina metara iznad zemlje.

Sad bez vetra.

„Pušenje zabranjeno.“

Svestan sam da se naš avion prilikom prinudnog sletanja može razbiti u paramparčad, ili pak izgoreti – i zato se čudim što sam tako miran.

Ne mislim ni na koga.

Sve se odigralo munjevito, kao što rekoh. Ispod nas pesak, ravna dolina između bregova koji kao da su od stenja, sve savršeno golo, pustinja.

Ja sam, zapravo, samo radoznao.

Gubimo visinu kao da je ispod nas prava pista, pritiskam obraz na prozor; te piste čovek ugleda tek u poslednjem trenutku, kad su aerodinamičke kočnice već isturene. Čudim se što već nisu napolju. Naš avion očito izbegava svaki viraž da ne bi propao, letimo iznad podesne ravnice, naša senka leti sve bliže, juri brže nego mi, tako bar izgleda, siva krpetina na crvenkastom pesku, sve leprša.

Onda stena.

Ponovo se dižemo.

Zatim, srećom, opet pesak, ali pesak sa agavama, oba motora pod punim gasom, tako letimo minutima u visini kuća, ponovo uvlače stajni trap. Znači, sletanje na trbuh!

Letimo kao što se inače leti na velikim visinama, prilično mirno i bez stajnog trpa – ali u visini kuća, kao što rekoh, znam da neće naići nikakva pista, a ipak pritiskam lice na prozor.

Odjednom ponovo isturaju stajni trap, a da nema piste, uz to vazdušne kočnice, to smo osetili kao pesnicu u stomak, kočenje, spuštanje kao u liftu, u poslednjem trenutku gubim živce tako da sam prinudno sletanje – video sam još jedino kako su sa obe strane prošišale agave, onda ruke na lice! – osetio samo kao slepi udarac, pad napred u nesvesticu.

Tišina.

Imali smo đavolsku sreću, mogu da kažem, niko nije otvorio nijedan izlaz za slučaj opasnosti, čak ni ja, niko se nije pomakao, visili smo nagnuti napred u svojim pojasevima.

– Izađite – reče kapetan – izađite!

Niko ni makac.

– Hajde izlazite!

Srećom, bez požara. Ljudima se mora reći da smeju da se odvežu, vrata su otvorena, ali se, dabome, nisu dokotrljale nikakve stepenice, kao što smo navikli, samo vrućina, kao kad se otvori peć, užareni vazduh.

Nisam se povredio.

Konačno lestvice od užeta!

Skupili smo se, bez nekog posebnog naređenja, u senci ispod krila, svi nemi kao da je pričanje u pustinji najstrože zabranjeno. Naš superkonstelejšn stoji naheren malo napred, ništa strašno, samo se prednji trap spljoštio, jer se zario u pesak, nije se čak ni slomio. Četiri propelerska krsta blistaju u plavom plavcatom nebu, isto tako tri repna kormila. Niko se ne miče, kao što rekoh, svi očito čekaju da kapetan nešto kaže.

– Pa, evo nas! – reče.

Smeje se.

Okolo naokolo same agave, crvenkaste planine u daljini, dalje no što smo pre toga ocenili. Oko nas pesak i opet pesak, žučkast, iznad toga titranje vrelog vazduha, vazduh kao tečno staklo.

Vreme: 11 sati i 5 minuta.

Navijam sat.

Posada iznosi vunenu ćebad da zaštiti gume od sunca, dok mi postajujemo unaokolo u zelenim vestama za plivanje, besposleni. Ne znam zašto niko ne skida tu vestu.

Ne verujem u srećnu zvezdu i sudbinu. Kao inženjer navikao sam da računam pomoću formula verovatnoće. Ma kakva sudbina! Priznajem jedno: da nije bilo prinudnog sletanja u Tamaulipasu (2. IV), sve bi bilo drukčije; ne bih upoznao onog mladog Henkea, možda nikad više ne bih čuo za Hanu, ni dan-danas ne bih znao da sam otac. Prosto ne mogu da zamislim kako bi bez tog prinudnog sletanja u Tamaulipasu ispalo sve drukčije. Možda bi Sabet danas bila živa. Ne sporim: što se sve desilo onako, bio je više no puki slučaj, bio je čitav niz slučajnosti. Ali nikako sudbina! Da bih neverovatnoću priznao kao iskustvenu činjenicu, nije mi potrebna nikakva mistika; dovoljna mi je matematika.

A matematički to izgleda ovako:

Verovatnoća (kad 6.000.000.000 puta bacimo kockicu, pa se pojavi približno 1.000.000.000 puta jedinica) i neverovatnoća (kad 6 puta bacimo istu kockicu pa se 6 puta pojavi jedinica) razlikuju se među sobom ne po suštini već samo po učestanosti, pri čemu se čini da je učestanost lakše prihvatljiva. No ako jedanput nastupi neverovatnoća, onda to ne treba

smatrati nikakvom višom silom, nikakvim čudom ili nečim sličnim, kao što bi to hteo laik. Kad govorimo o verovatnoći, u to je uvek uključena i neverovatnoća, i to kao granični slučaj mogućnoga, te ako se ona jedanput i dogodi, mislim neverovatnoća, stvarno nema razloga da se iščuđavamo, da se uzbuđujemo, da mistifikujemo.

Vidi dela:

Ernst Mali *Verovatnoća i zakon*, zatim Hans Rajhenbah *Teorija verovatnoće*, pa Vajthed i Rasel *Principi matematike*, potom Fon Mizes *Verovatnoća, statistika i istina*.

Naše zadržavanje u pustinji Tamaulipas, Meksiko, trajalo je četiri dana i tri noći, sve u svemu osamdeset pet sati, o čemu ima malo šta da se kaže – nije bio nikakav grandiozan doživljaj (kako svako, kao, očekuje kad o tome pričam). Uz to, suviše velika vrućina! Dakako da sam odmah pomislio na Diznijev film, koji je stvarno bio grandiozan, i smesta uposlio svoju kameru; ali od neke senzacije ni traga, tu i tamo poneki gušter od koga bih se poplašio, neka vrsta pustinjskih pauka, i to je sve.

Preostalo nam je jedino čekanje.

Prvo što sam uradio u pustinji Tamaulipas: predstavio sam se čoveku iz Diseldorfa. Bio se zainteresovao za moju kameru, pa sam mu objasnio optiku.

Brzo se ispostavilo da igra šah, a kako ja stalno putujem sa svojim džepnim šahom, bili smo spokojni; odmah je pronašao dva prazna sanduka od koka-kole, seli smo malo podalje da ne moramo da slušamo tuđe razgovore, u hlad ispod kormila na repu, bez odela, samo u cipelama (zbog vrelog peska) i u džokej gaćama.

Poslepodne nam je prošlo dok si trepnuo.

Neposredno pre mraka pojavio se jedan avion, vojni, dugo je kružio iznad nas, a da nije izbacio ništa, i nestao (što sam snimio) prema severu, u pravcu Montereja.

Večera: sendvič sa sirom, pola banane.

Poštujem šah, jer satima ne moraš ništa da govoriš. Ne moraš čak ni da slušaš kad partner govori. Gledaš u tablu, i nije nimalo neučtivo ako ne pokazuješ potrebu za ličnim poznanstvom, nego si sav zadubljen u igru.

– Vi ste na potezu! – kaže.

Sasvim slučajno se ispostavlja da Joahima, mog prijatelja kome se pre najmanje dvadeset godina zagubio svaki trag, ne samo poznaje, već da je njegov rođeni brat... Kad je između crnih agava na horizontu izašao mesec (što sam takođe snimio), mogli smo još da igramo šah, toliko je bilo vidno, ali odjednom suviše hladno; odšetali smo, da popušimo cigaretu, napolje u pesak, gde sam priznao da mi priroda ništa ne znači, ponajmanje pustinja.

– Sigurno ne mislite ozbiljno! – reče.

Za njega je to doživljaj.

– Hajdemo na spavanje! – kažem – u „hotel superkonstelejšn“, letovanje u pustinji sa punim komforom!

Hladno mi je.

Već sam se često pitao šta zapravo ljudi podrazumevaju kad govore o doživljaju. Ja sam inženjer i navikao sam da stvari vidim onakve kakve jesu. Tačno vidim sve o čemu govore; nisam valjda slep. Vidim Mesec nad pustinjom Tamaulipas – jasniji no ikad, to stoji, ali to je izmerljiva masa koja kruži oko naše planete, stvar gravitacije; jeste interesantno, ali po čemu je to doživljaj? Vidim nazupčane stene, crne ispred mesečeve svetlosti; može biti da izgledaju kao nazupčana leđa prepotopskih životinja, no ja znam: to su